

AUKSĖ RAZANOVAITĖ

Vilniaus universitetas
aukse.razanovaite@gmail.com**Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai (XVI–XVIII a.):
apžvalga**

Klitinių įvardžių yra daugumoje indoeuropiečių kalbų, tačiau jų raida skirtinga – kai kurios kalbos vis dar turi klitinių įvardžių sistemas, o kai kurios juos prarado. Akivaizdus skirtingo klitinių įvardžių vystymosi pavyzdys matyti slavų kalbose – pietų ir vakarų slavų kalbose klitiniai įvardžiai vartojami ir šiandien, o rytų slavų kalbos šiuos įvardžius prarado (išskyrus pietų–vakarų Ukrainos dialektus) (Franks, King 2000, 187). Baltų kalbų situacija panaši – klitiniai įvardžiai nebevartojami rytų baltų kalbose, o apie vakarų baltų (prūsų) kalbą duomenų nepakanka, kad būtų galima daryti išvadas apie klitikų raidą.

Lietuvių kalbos senuosiuose raštuose vartoti ir kirčiuoti, ir klitiniai vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens įvardžiai *m(i)*, *t(i)* (Zinkevičius 1981, 49; Rosinas 1995, 10). Iš Eduardo Hermanno (1926) surinktų duomenų apie klitinius įvardžius žinoma, kad XVI–XVII a. tokios lytys jau buvo nykstančios, o XVIII a. klitinių įvardžių formų užfiksuota visai nedaug (Palionis 1967, 117).

Ankstesni darbai rodo, kad be tam tikrų kriterijų kai kurie dalykai, pavyzdžiui, ypač klitikams svarbi aptarti pozicija sakinyje, lieka neaiškūs (plg. Petit 2010, 286).

Šiame pranešime aptariamo atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma klitinių įvardžių šlyja prie pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra veiksmožodis (65 proc.), tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad 15,6 proc. atvejų minėtos formos šlyja prie veiksmožodžio, kuris nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis.

Pastebėta, kad jei slavų kalbose klitiniai įvardžiai neina antrojoje sakinio pozicijoje, tada beveik visada šlyja po veiksmožodžio formos (Gribble 1998, 194–195). Manoma, kad senoji bažnytinė slavų kalba tradiciškai paiso Wackernagelio dėsnio (Lunt 2001, 77), tačiau aiškiai rodo ir klitinių įvardžių polinkį eiti greta veiksmožodžio (Migdalski 2006, 167–169). Taigi panašiai, kaip ir slavų kalbose, lietuvių senuosiuose raštuose klitiniai įvardžiai rodo stiprią tendenciją eiti greta veiksmožodžio lyčių (plg. Petit 2010, 289–290), nors yra ir Wackernagelio dėsnio pozicijos pavyzdžių.

Pranešime apžvelgiami lietuvių XVI–XVIII a. raštų vienaskaitos pirmojo, antrojo asmens klitiniai įvardžiai *m(i)* ir *t(i)*, šių klitikų vartoseną ir jos pokyčius.

Literatūra

- Franks Steven, Tracy Holloway King 2000, *A handbook of Slavic clitics*, USA: Oxford University Press.
- Gribble Charles 1988, On Clitics in Old Bulgarian and Old Russian, in A. Schenker (ed.), *American Contributions to the 10th International Congress of Slavists*, Columbus: Slavica.
- Hermann Eduard 1926, *Litauische studien*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Migdalski Krzysztof 2006, *The Syntax of Compound Tenses in Slavic*, The Netherlands: LOT.
- Palionis Jonas 1967, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.
- Petit Daniel 2010, *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen*, Boston: Brill.
- Rosinas Albertas 1995, *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, Vilnius.
- Zinkevičius Zigmantas 1981, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika 2*, Vilnius: Mokslas.